

Οι λογοκριμένοι των συνταγματαρχών

της Ελευθερίας Γερολυμάτου

Η απολυταρχία και η προσπάθεια διακοπής κάθε μορφής ερεθίσματος για σκέψη ήταν από το βασικά του καθεστώτος της 21ης Απριλίου. Στα πλαίσια του σκοταδισμού που κάθε δικτατορία θέλει να επιβάλλει, η Χούντα έδωσε την θέση του πολιτισμού στο ποδόσφαιρο και σε ένα σύστημα μαζικής κουλτούρας.

Για να αποκλείσει, λοιπόν, κάθε ενδεχόμενο αμφισβήτησης της εξουσίας της, την επομένη της επιβολής της απαγορεύει την κυκλοφορία της εφημερίδας Η ΑΥΓΗ και του περιοδικού Επιθεώρηση Τέχνης. Ακολούθησε το κλείσιμο εκδοτικών οίκων και βιβλιοπωλείων που ήταν συνδεδεμένα με την Αριστερά. Οι συνταγματάρχες δημοσίευσαν έναν κατάλογο ή καλύτερα μια μαύρη λίστα με 120 απαγορευμένα βιβλία. Ο υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ και εκπρόσωπος Τύπου της κυβέρνησης Βύρων Σταματόπουλος τότε τόνισε, βεβαίως, πως σύμφωνα με το άρθρο 14 προβλέπεται συνταγματικά η λήψη μέτρων κατά της κομμουνιστικής προπαγάνδας. Ο έλεγχος του Τύπου επί χούντας είναι συνεχής, οι λογοτέχνες σταματούν να γράφουν στους λογοκριμένους εκδοτικούς οίκους και εφημερίδες, οι διανοούμενοι αντιδρούν με τη σιωπή τους στο βάρβαρο καθεστώς, για «ανωμαλία» μιλά ο Σεφέρης και μια «κατάσταση υποχρεωτικής νάρκης» μέχρι το 1969 που τα λόγια του αυτά κινητοποιούν και σπάνε τη σιωπηλή διαμαρτυρία του κόσμου της διάνοησης. Ο δικτάτορας Παπαδόπουλος βέβαια χαρακτήριζε την περίοδο που ακολουθούσε μετά την επιβολή του πραξικοπήματος «Εποχή πνευματικού φωτός», εννοώντας φυσικά κάτι εντελώς διαφορετικό από την επιχείρηση μόρφωσης και αυτοσυνείδησης που ξεκίνησε από το Μάρτιο του 1969.

Τα άρθρα αυτά θα θελήσουν κάθε φορά να ξεδιπλώσουν κάποιες από τις αριστερές φυσιογνωμίες, κρυμμένες πίσω από τα απαγορευμένα έργα τους, που η φωνή τους ήταν τόσο δυνατή που δεν έπρεπε να φτάσει στα αυτιά των άλλων. Έλληνες και μεταφρασμένοι ξένοι συγγραφείς, οποιοδήποτε και αν ήταν το έργο τους, λογοκρίνονταν, αρκεί ο συγγραφέας να είχε κάποια σχέση με την Αριστερά, αφού «ο κομμουνισμός είναι ο χειρότερος εχθρός της δημοκρατίας».

Μια εμμονή της χούντας που απογόρευσε οποιαδήποτε αναφορά στο σοβιετικό καθεστώς, μια απαράδεκτη λογοκρισία, μια βλασφημία στην ίδια τη λογοτεχνία.

Ένα από τα έργα που κρίθηκε πως είχε αντεθνικό περιεχόμενο -και πιο συγκεκριμένα απαγορεύτηκε «λόγω του αντικυβερνητικού του περιεχομένου»- ήταν «Ο φόβος της ελευθερίας» του Δημήτρη Μαρωνίτη.

Ο Δημήτρης Μαρωνίτης γεννημένος στη Θεσσαλονίκη το 1929, ήταν διδάκτωρ και εντεταλμένος υφηγητής στη Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης. Το 1967 απολύεται, συλλαμβάνεται και βασανίζεται. Οκτώ μήνες εγκλεισμού του επιβλήθηκαν από την αρχή του 1973 και πολλές φορές βρέθηκε στο κρατητήριο λόγω της ενοχλητικής δράσης του. Πέρα από φιλόλογος ο Μαρωνίτης υπήρξε μεταφραστής αρχαίων έργων και δοκιμιογράφος, αλλά κυρίως και πέραν όλων ήταν δάσκαλος. Δάσκαλος με τη έννοια αυτή τη μεθυστική, με την έννοια αυτή που μόνο ορίζοντες σου ανοίγει, με την έννοια του δασκάλου στη ψυχή και όχι στο επάγγελμα. Ο Μαρωνίτης ήταν και πολλά ακόμη όμως. Ήταν εκεί, επί Χούντας, να πει τα σημερινά αυτονόητα ακόμη κι αν οι καιροί, οι σύγχρονοι, κάνουν μέχρι και μας να τα ξεχνάμε. Ήταν εκεί να εκφράζει «σύγχρονες εμπειρίες από τη σύγχρονη πραγματικότητα». Ο Τάσος Χρηστίδης, το 1999 στην εκδήλωση του περιοδικού Εντευκτήριο, περιέγραψε τον

Δημήτρη Μαρωνίτη ως εξής:

«Ο Μαρωνίτης είναι ένας αφόρητος άνθρωπος. Αιωρείται -σε μια σχεδόν μόνιμη κατάσταση "ιλιγγού"- μεταξύ ανοδικής υπεροψίας και καθοδικής αυτοψίας. Η πρώτη είναι δική του διατύπωση και η δεύτερη θα μπορούσε να είναι δική του, αλλά τον πρόλαβα σε μια πρόσφατη κουβέντα μας - και μάλλον δεν μου το συγχώρησε. Γιατί δεν μου το συγχώρησε; Μα γιατί τα θέλει όλα δικά του και, ταυτόχρονα, βασανίζεται -κυριολεκτικά- από την υπόγεια, εναγώνια απορία: τα αξίζω; ή, με τη δική του τριτοπρόσωπη διατύπωση, τα αξίζει; υπάρχει; Πρώτο και τρίτο πρόσωπο, άνοδος και κάθοδος, υπόγειο και ρετιρέ, ξεφάντωμα και απόγνωση, φως και σκοτάδι, όλα και τίποτε».

Έτσι λοιπόν, δεν έμενε στην δικτατορία των συνταγματαρχών, μέσα στο πλαίσιο της μετωπικής της τακτικής ενάντια σε κάθε μορφή ελευθεροτυπίας, να βάλει το βιβλίο του Μαρωνίτη, Ο φόβος της ελευθερίας, στο στόχαστρο.

Το έργο αυτό είναι μία συλλογή κειμένων του Μαρωνίτη, ως ένας διάλογος περί ανθρωπισμού και ως «μια δυσπιστία στους έτοιμους ορισμούς», όπως γράφει στην εισαγωγή του. Εκδόθηκε το 1971 από τις εκδόσεις Παπαζήση.

Στο χωρισμένο σε τρία μέρη έργο, ένα περί Γλώσσας, ένα περί Παιδείας και ένα, τέλος, περί Ιστορίας, ο Μαρωνίτης δείχνει πως αυτά τα τρία στοιχεία συνυφαίνονται με τον ανθρωπισμό. Βασίζει, επίσης, τον διάλογο αυτό περί ανθρωπισμού σε μια διαλεκτική κλίμακα με βασικές προϋποθέσεις την ελευθερία, την αισιοδοξία και την επίγνωση του ότι κάθε διάλογος είναι επίπονος. Η συλλογή και η επιλογή των κειμένων που χρησιμοποιεί ο Μαρωνίτης δεν είναι τυχαία. Κάθε άλλο. Χρησιμοποιεί τους κατάλληλους συγγραφείς ώστε να δείξει την πορεία του ανθρωπισμού στην Ιστορία και το κατά πόσο διακριτική μπορεί να είναι η διάσταση μεταξύ ατομικού και κοινωνικού χώρου σε μια εποχή εγκλωβισμού σε κάποιο αυτοσυντηρητικό περιβάλλον, είτε αυτό είναι κοινωνική ομάδα είτε κοινότητα και πώς εν τέλει μπορούμε να διακρίνουμε τον ίδιο μας τον εαυτό από όλο το πλήθος που μας περιβάλλει.

Ο Μαρωνίτης δείχνει τη σημασία της κληρονομιάς του διαλόγου του ανθρωπισμού και πώς η γλώσσα, κοινωνική και προσωπική, επιδρά στην οξύμωρη πραγματικότητα της κοινότητας, στην ισοπέδωση των προσωπικών εμπειριών των μελών και κατά συνέπεια στη διάβρωσή τους ως άτομα, στην ελευθερία έκφρασης τους. Όλες αυτές οι απαισιόδοξες διαπιστώσεις για τις σύγχρονες κοινωνίες καταλήγουν στο συμπέρασμα πως κάθε σύγχρονος διάλογος για τον ανθρωπισμό, ανεξάρτητα από το πόσο ευνοϊκές είναι οι συνθήκες στις οποίες πραγματοποιείται είναι καταδικασμένος στην ισοπέδωση που επιβάλλει η ομαδική γλώσσα και στην τάση της να μεταβάλλει τους ανθρώπους σε αγέλη.

Ανάμεσα στις ανόμοιες φωνές που 'ακούγονται' στο βιβλίο του, όπως τις χαρακτηρίζει ο ίδιος ο Μαρωνίτης στην εισαγωγή του, βρίσκονται Έλληνες συγγραφείς όπως ο Δελμούζος, ο Πλάτωνας, ο Θουκυδίδης και ο Παπανούτσος αλλά και ξένοι, για παράδειγμα ο M.I. Finley, ο Levi Strauss, ο H. Weinstock και ο E.R. Dodds. Αυτές οι φωνές λοιπόν ενώνονται για να κάνουν τον αναγνώστη να απάντησει στο αν υπάρχει διέξοδος από την απομονωτική και ισοπεδωτική τάση της ομαδικής γλώσσας, σε μια εποχή που η κοινή λογική είναι μια δυσεύρετη πραγμάτεια.

Στο έργο του ο Μαρωνίτης όχι μόνο δείχνει το δρόμο προς την ελεύθερη σκέψη και στην υπέρβαση της μαζικής άθροισης που επιβάλλει η κοινότητα και οι «έμποροι του

ανθρωπισμού» αλλά παίρνει και ξεκάθαρη θέση όσον αφορά τα ολοκληρωτικά καθεστώτα λέγοντας

«Ο διάλογος του ανθρωπισμού προϋποθέτει, πέρα και ύστερα από την ιστορική γνώση, τη δυνατότητα του κάθε ανθρώπου και της κοινωνικής ομάδας να αναγνωρίζει και προπάντων να εκφράζει σύγχρονες εμπειρίες από τη σύγχρονη πραγματικότητα – όχι να διαφεύγει στο παρελθόν ή στο μέλλον, παρακάμπτοντας το παρόν. Κι αυτό δεν μπορεί να γίνει σε καθεστώτα ολοκληρωτικά που εμποδίζουν εξ ορισμού την παρατήρηση και την έκφραση της σύγχρονης πραγματικότητας. Για την άτυχη αυτή περίπτωση άλλη λύση δε μένει, από την ανάμνηση ενός διαλόγου που έγινε κάποτε, ή τη μεταφορά του σύγχρονου διαλόγου από χώρες που το επιτρέπουν.» (σ. 13).

Ποια όμως θα ήταν καλύτερη από την περιγραφή του έργου του από αυτήν του ίδιου, σε άρθρο στο ΒΗΜΑ το 2014:

Επιστρέφω τώρα στα δικά μας - και στα δικά μου. Έκανα ο ίδιος Πάσχα δυο φορές στα κελιά του ΕΑΤ-ΕΣΑ: πρώτη φορά άνοιξη του '71, δεύτερη (και οριακή) άνοιξη πάλι, του '73. Την πρώτη φορά πρόσχημα της βασανιστικής μου σύλληψης υπήρξε η συμμετοχή μου στα Δεκαοχτώ Κείμενα. Τη δεύτερη η δημοσίευση ενός βιβλίου, που λίγοι πια το θυμούνται, αν το θυμούνται και αυτοί. Λέω να το θυμίσω σήμερα, σαν αφιέρωμα στη μαύρη επέτειο.

Εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του '71 από τις εκδόσεις Παπαζήση (με υποστήριξη του αλησμόνητου Δήμου Μαυρομάτη). Κόκκινο το εξώφυλλο, με μαύρα γράμματα, σχεδιασμένο από τον φίλο Μίμη Κοκκινίδη. Στο πάνω μέρος κεφαλαιογράμματα η επιγραφή «ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ». Κάτω από τη μέση ο τίτλος και ο υπότιτλος του βιβλίου: «Ο φόβος της ελευθερίας: Δοκιμές ανθρωπισμού». Στην επόμενη, λευκή σελίδα, χειρόγραφα δύο σημαδιακά χωρία της Οδύσσειας στο πρωτότυπο. Τα αντιγράφω και τα μεταφράζω.

Προηγείται ο στίχος ξ 340: δούλιον ήμαρ εμοί περιμηχανόωντο («και τότε μηχανεύτηκαν τη μέρα της σκλαβιάς μου»). Επεται το δίστιχο ρ 322-3: ήμισυ γαρ τ' αρετής αποαίνυται ευρύοπα Ζευς / ανέρος, ευτ' άν μιν κατά δούλιον ήμαρ έλησιν («ο Δίας, που το μάτι του βλέπει τα πάντα, κόβει του ανθρώπου / τη μισή αρετή, απ' τη στιγμή που θα τον βρει η μέρα της σκλαβιάς»).

Στο εσώφυλλο επαναλαμβάνονται τα στοιχεία του εξώφυλλου, με την προσθήκη «Επιμέλεια, Εκλογή κειμένων, Εισαγωγή: Δ. Ν. Μαρωνίτης). Στην επόμενη σελίδα, μεσολαβεί με την επιγραφή «Αντί Προλόγου», στο πρωτότυπο, ένα σημαδιακό χωρίο από το πέμπτο βιβλίο (91-92) των Ιστοριών Ηροδότου.

Ο Δημήτρης Μαρωνίτης σήμερα συγκεντρώνει μελετήματα για πολλούς νεοέλληνες ποιητές και πεζογράφους, με ιδιαίτερη έμφαση σε αυτούς της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Σημαντικότερο το μεταφραστικό του έργο, έχοντας μελετήσει σε βάθος τόσο την Ιλιάδα όσο και την Οδύσεια, με αποκορύφωμα την παράσταση της πρώτης σε σκηνοθεσία Στάθη Λιβαθινού. Ένας σημαντικότερος εκπρόσωπος των ελληνικών γραμμάτων που ανεξαρτήτως κοινωνικών και πολιτικών συγκυριών φέρνει στο προσκήνιο τα «σημαντικότερα αυτονόητα».